

LBRIS

We know
books

© Editura EIKON

București, Str. Smochinului nr. 8, sector 1
cod poștal 014605, România

Difuzare/distribuție carte: tel./fax: 021 348 14 74
mobil: 0733 131 145, 0728 084 802
e-mail: difuzare@edituraeikon.ro

Redacția: tel: 021 348 14 74
mobil: 0728 084 802, 0733 131 145
e-mail: contact@edituraeikon.ro
web: www.edituraeikon.ro

Editura Eikon este acreditată de Consiliul Național
al Cercetării Științifice din România (CNCS).

Descrierea CIP este disponibilă la Biblioteca Națională a României.

ISBN 978-606-711-631-1

Tehnoredactare: Nicolae Turcan

Editor: Valentin Ajder

DAN TOMULEȚ

Considerații (in)utile despre destinul filosofiei

E I K O N
BUCUREȘTI, 2017

Cuprins

CUVÂNT ÎNAINTE	
Cultura între <i>paidea</i> și divertisment	7
Introducere	11
1. Considerații (in)utile despre destinul filosofiei	15
2. Despre esența estetică a moralei	23
3. Meditații la gura <i>peșterii</i>	35
4. Metanarațiune și intoleranță	53
5. <i>Luntrea lui Caron</i> : Amintiri dintr-o altă tranziție	61
6. Vrăjitorul din Oz	69
7. Maimuța lui Zarathustra	81
8. Despre întemeierea teologică a democrației	93
9. Moartea autorului (și a tuturor celorlalți)	113
10. Plotin și Heidegger despre semioticitatea lumii	121
11. Plotin și Derrida despre nesfârșirea semiozei	133

12. Plotin și Umberto Eco despre structura perspectivală a inteligenței.....	145
13. Plotin despre nemurire și existență necesară.....	165
14. Despre lectura lăuntrică.....	177
15. Obiectivismul etic: o introducere.....	189

CUVÂNT ÎNAINTE

Cultura între *paidea* și divertisment

SE POATE ASTĂZI OBSERVA PRETUTINDENI o scădere semnificativă a interesului pentru cultură. Lumea citește mai puțin; muzeele sunt goale; nici muzica nu mai este apreciată ca altă dată, cu excepția manifestărilor sale șocante. Creațiile culturale atrag atenția în măsura în care uimesc. Ceea ce se caută azi, nu mai este conținutul cultural capabil să ne zidească sufletele, ci ideile culturale electrizante. Nu ne mai cultivăm pe noi înșine, ci cultivăm spectacolul. Noutatea a luat locul adevărului, frumosului și talentului. Cultura pare să împrumute treptat forma reprezentației de circ, o subdiviziune a divertismentului; și pentru că atractivitatea divertismentului are viața scurtă, el trebuie produs pe bandă rulantă și la intensități sporite, fapt care conferă creațiilor culturale aspectul unor improvizații jurnalistice. Bucățele și peticele de lucruri menite să șocheze, să uimească și să distreze o ființă infantilă, lacomă de superficialități și care aspiră la o permanentizare a saturnaliilor.

Această stare a culturii oglindește o situație pe măsură a ființei umane care o propagă. Este vorba despre o versiune

tică și practică, pentru domeniul eticii, a calității sufletești. Este o reacție împotriva eticilor behavioriste, tot așa cum *Obiectivismul etic: O introducere* cuprinde câteva meditații generale legate de relativismul etic.

În sfârșit, există și două eseuri pe teme preponderent de educație: *Considerații (in)utile despre destinul filosofiei și Meditații la gura peșterii*. Cel dintâi include o privire ușor critică asupra sistemului universitar de învățământ, aferent disciplinelor umane, în contextul crizei actuale a culturii. *Meditații la gura peșterii* – este evident vorba despre peștera lui Platon – subliniază natura esențial paideică și chiar metanoică a educației autentice. Nu este o idee nouă, însă este una cu totul necesară.

Sper ca cititorul să-și fi petrecut cu folos timpul, parcurgând această carte.

DAN TOMULEȚ
Florești, mai, 2017

1. Considerații (in)utile despre destinul filosofiei

TREBUIE SĂ VĂ MĂRTURISESC CĂ am avut intenția să atașez materialul acesta unei cărți la care lucrez, un comentariu pe care l-am scris la unul dintre tratatele lui Plotin. Căutând informații pentru a construi un cadru istoric comentariului respectiv, m-am văzut silit să abandonez această modalitate de abordare, datorită unei împotriviri lăuntrice. Am constatat, nu tocmai cu surprindere, că ființa mea interioară se revolta împotriva unei astfel de încercări, nu atât din pricina faptului că informația istorică se putea obține și din alte surse, probabil mai avizate, cât mai ales din cauza sărăciei spirituale pe care o astfel de viziune asupra filosofiei o implică. Am scris, așadar, rândurile care urmează cu intenția de a le substitui planificatei introduceri istorice și cu scopul de a arăta motivele refuzului meu. În cele din urmă, aceste gânduri și-au obținut autonomia sub forma eseului de față.

Împotrivirea lăuntrică la care m-am referit ar putea să surprindă, în condițiile în care filosofia este astăzi considerată o disciplină academică prin excelență istorică, pierdută fiind din vedere natura ei autentic vocațională. Mă simt, așadar, îndemnat să mă explic și voi face lucrul acesta oferind câ-

teva rânduri care mi-au fost inspirate de lectura unor texte de tinerețe ale lui Friedrich Nietzsche.

Lucrările de filosofie nu reprezintă epilogul, începutul sau apogeul diverselor perioade din istoria filosofiei, decât din punctul de vedere al istoriei filosofiei, care nu este, desigur, singurul punct de vedere posibil. Nicio lucrare autentică de filosofie nu constituie un simplu moment, în curgerea orizontală a șuvoiului ideilor printre malurile jocului logic al conceptelor. Dincolo și mai presus de situarea lor istorică, astfel de tratate sunt acte de cultură. Filosofia nu este istoria filosofiei și, cu atât mai puțin, o meserie ca oricare alta, destinată să pună cuiva pâinea pe masă. Reducționismul istorist nu este, în cazul acesta, decât reflexul cecității unor minți care nu înțeleg natura misterică sau chiar apofatică a adevărului filosofic și care confundă manifestarea cu taina care se manifestă. Adevărul filosofic și, implicit, filosofia rezidă în forma interioară pe care sufletul filosofului o intuiește, o caută și și-o asumă, formă care încearcă să ni se comunice și nouă, folosindu-se de textul filosofic, prin armonizarea și relaționarea ei cu forma lăuntrică la care aspirăm noi înșine. Nu există filosofie și înțelegere filosofică autentică, pentru cel care nu aspiră lăuntric; pentru un astfel de om, nu poate exista decât istoria scrierilor filosofice.

Filosofia nu este disciplina academică pe care câțiva studenți plictisiți se străduiesc să și-o însușească, pentru a face față unor examene patronate de profesori goi pe dinăuntru. Ea este arta secretă a zidirii interioare, împărtășită numai de cei care au vocația unei astfel de aventuri. Trebuie, așadar, să distingem între filosofie și istorisirea filosofiei, între disciplina academică anostă și arta dezvoltării spirituale, între profe-

sorul de filosofie și filosof. Filosofia vocațională nu aparține universității actuale mai mult decât sfințenia aparține unei ședințe de partid. Filosoful nu predă; el gândește, iar gândirea nu respectă orare prestabilite. Filosofia are ucenici; ea nu are studenți; și e comunicată de măștri, nu de profesori. Pretenția prezenței ei în universitatea actuală nu face decât să o sugrume pe ea și să ne inducă în eroare pe noi, în privința naturii sale. Prin urmare, filosofia trebuie eliberată din cătușele ei academice actuale, pentru a fi redată vieții; trebuie scoasă de sub puterea inchizitorială a unor forme mentale și administrative de sorginte medievală, pentru a i se restitui libertatea tinereților ei grecești.

Viața academică actuală este biciuită de ideea utilității și a eficienței carieristice. Cu toții suntem porniți să realizăm și să ne realizăm. Faptul simplu de a te bucura filosofic de viață nu mai atrage aproape pe nimeni, bucuria fiind, în general, aruncată undeva într-un viitor care nu intră niciodată în prezent. Participăm astfel la un soi de voluptate a căii, care se opune bucuriei ajungerii la destinație. Niciun lucru prezent nu mai este vrednic de atenția noastră, și această nebunie ne este impusă prin sistemul concurențial de învățământ, un sistem care-și produce proprii săi robi și care impune, în prelungire, un mod de viață concurențial și incapabil de răgaz. Nu vă spun aceste lucruri pentru n-au mai fost spuse, ci pentru că ele trebuie spuse mereu. Afrodita pământească a eliminat-o de mult pe cea cerească sau, cel puțin, a ascuns-o de ochii celor mai mulți dintre noi.

Puțini sunt astăzi oamenii *cultivați* care să nu aspire la *cultură* din dorința de a parveni economic. Din fericire, lucrul acesta este tot mai greu de realizat. Îndobitocirea materialistă

anulează piața culturii. Sistemul educațional contemporan – inclusiv cel filosofic – a ajuns o specie a parvenirii pecuniare, distanțându-se tot mai mult de funcția sa tradițională de formator al spiritului uman. De altfel, ce spirit ar mai fi de format, într-o epocă dominată de vulgaritatea materiei. Mulțimea de *educați* întru parvenire nu are nici cea mai vagă idee despre natura și scopul autentic al culturii, dar pentru că au trecut prin universități, își imaginează că știu totul despre ea. Cariera este forma prin care sistemul ne robește și ne exploatează; este neforma spiritului. Prin ea, omul de cultură autentic este chinuit și asfixiat. El este constrâns să devină un amestec de funcționar și proletar cu normă cincinală, a cărui ascultare este garantată printr-un sistem draconic de examinări și pseudo-acreditări. Mitul succesului prin și în interiorul instituției de *cultură* este una dintre formele de bază ale manipulării sale. Cultura care izolează, cultura care cere timp, cultura care stabilește scopuri dincolo de bani este disprețuită, iar educația nu mai are alt gând decât acela de a produce cât mai rapid această creatură câștigătoare de bani, pentru care spiritul nu mai poate fi decât un mijloc de dobândire a fericirii financiare. Rezultatul real al expansiunii educației în vederea câștigului nu este decât nerealizarea de către cei mai mulți a câștigului promis și slăbirea educației dincolo de limita necesară pentru a rămâne respectabilă. La această non-realizare contribuie și extrema specializare din cadrul diverselor discipline, în speță cele umaniste, specializare care-l separă pe specialist de cultura autentică. El ajunge astfel deasupra maselor, în domeniul său de specialitate, însă rămâne la nivelul lor sau chiar mai jos, în toate celelalte domenii. Se naște astfel o monstrozi-

tate culturală, un cultivat necultivat cu ifose de cultivat, un savant cu mentalitate de plebeu.

După cum bine se știe, educația autentică are ca scop dezvoltarea omului în conformitate cu talentele și înclinațiile sale reale. O astfel de educație trebuie să distingă între cultură și pregătire profesională. Ea nu trebuie să slujească idealul maximizării venitului, ci idealul maximizării caracterului, iar apoi, pe cel al suficienței bănești. Maximizarea venitului este ștreangul de care atârână astăzi educația autentică și, de ce nu, umanitatea contemporană. Pofta de bani vine din pofta de putere, iar pofta de putere e rezultatul nefracției dintre oameni.

Educația contemporană pretinde că lucrează la emanciparea maselor, însă nu face decât să le disloce din locul lor firesc, distrugând în același timp ierarhia intelectului și a spiritului. Democrația trebuie să țină cont de calitatea cetățeanului ei; și va fi obligată, mai devreme sau mai târziu, să o facă. Rezultatele sale sunt dezorientarea celor mulți și nivelarea celor puțini, o eliberare a incapabililor care copleșesc orice cu numărul lor. Calitatea e disprețuită; noblețea spirituală e necunoscută; și fiecare măgar se crede frate cu regele junglei – o permanentizare a saturnaliilor. Astăzi, studenții noștri nu mai aspiră la libertatea de a gândi, ci la libertatea de a nu mai gândi; nu mai luptă pentru libertatea de a învăța, ci pentru libertatea de a nu mai învăța; iar cei care mizează pe incapacitatea lor de a se ridica la nivelul gândirii autentice par să reușească.

Iată de ce cultura se transformă în vorbărie și talk-show. Falimentul sistemului educativ a cărui cauză eficientă și finală sunt banii se arată în faptul că, în loc să-l ridice pe tâ-

nărul student la nivelul iubirii de cultură, îl dezgustă de ea, iar cei care rămân totuși în preajma gândirii nu mai pot să producă decât la nivel jurnalistic. Creația culturală e astăzi confundată cu producția industrială, și oricine refuză să se supună acestei proletarizării sufocante este declarat incapabil, de către zbirii cu seceră și ciocan ai sistemului. Așa se ajunge la inflația pseudo-culturii jurnalstice, care a pierdut conștiința înrădăcinării în transcendentul apofatic.

Sistemul, acest monstru birocratic fără chip, își asumă acum rolul de mistagog al spiritului și, promovându-și interesele de breaslă, obligă slujitorii culturii să se înfățișeze înaintea lui, purtând în mâinile lor torța unei educații ticluite de el însuși, în a cărei lumină pâlpareătoare oamenii aceștia să nu mai poată recunoaște alt scop și altă răsplată a străduințelor lor de a se educa, decât sistemul însuși. Instituțiile care pregătesc oameni în vederea luptei pentru existență nu sunt instituții de cultură, ci în cel mai bun caz instituții de formare profesională. Este o mare diferență între a te regăsi în contemplarea naturii și a te regăsi în exploatarea ei. Cultura e mai importantă decât economia; e mai importantă și decât politica de partid, deoarece știm de la Socrate că educația reală este actul politic prin excelență.

Administrația și managementul nu-și mai recunosc rolul subordonat în raport cu spiritul, transformându-se în tirani ai culturii și în manipulatori ai minții cetățeanului. Gâtul se crede cap, doar pentru că-l poate roti. Banul, specialist în toate, este cel care astăzi stabilește sau nu valoarea cuiva. În trecut, finanțistii erau priviți de sus; erau viscerele societății. Astăzi, au pus stăpânire pe sufletul umanității moderne. Într-o manieră complet marxistă, scopurile educației

au fost subordonate rațiunilor unui sistem al îndobitocirii materialiste, menită să producă niște retardați ai spiritului, niște hipnotizați ai jucăriilor de plastic și vopsea, în termeni cărora își înțeleg tot mai mulți fericirea lor infantilă, spre bucuria celor care profită de pe urma lor. Cultura a ajuns un fel de fard. Sistemul nu se mai conservă acum prin recrutarea de soldați, ci prin recrutarea de minți oarbe. Nimic nu mai este cultură, dacă nu spală creierul oamenilor spre satisfacția sistemului și a cârmacilor săi. Se caută asigurarea urechilor spiritului față de glasul care vine dinlăuntru, în avantajul vociferării sofistilor din afară.

Iată, așadar, boala generalizată printre simptomele căreia se numără și starea actuală a filosofiei universitare. Iată în ce context filosofia a fost redusă la istoria filosofiei, iar istoria filosofiei a fost redusă la filologie; pentru că este mai ușor să citești și să clasifici, decât să gândești și să trăiești în conformitate cu adevărul descoperit. Mai mult, aceste condiții se dovedesc cât se poate de fertile în ce privește *producția* de materiale publicabile, crezându-se că gândirea s-ar identifica, oarecum, cu exactitatea imposibilă a citirii unui text sau că ar fi direct proporțională cu grosimea dărei de hârtie pe care cineva o lasă în urma lui. Cu siguranță, Socrate nu s-ar califica astăzi pentru *meseria* de filosof și nici n-ar fi capabil să-și *ia examenele*. Filosofia se reduce acum la acribia silabei. Important este să știi dacă un filosof anume a avut sau nu cutare idee; dacă i se poate atribui sau nu cutare lucrare; dacă o interpretare a textului este mai bună decât alta, desigur, din perspectiva unor criterii complet inutile pentru sinele nostru real. La astfel de marginalisme se reduce acum studiul filosofic. Studentul nu mai gândește și nu mai există

filosofic; totul se pierde în verbiaj – boala francezului, sifilisul spiritului. S-a pierdut din vedere faptul că adevărul înseamnă elevarea omului și că intelectul nu este pedanterie.

Sperăm totuși într-o revoltă a spiritului și a culturii autentice, care să ne elibereze de sub emasculantă robie față de un sistem orb. Sperăm într-o ieșire din acest coșmar instituționalizat. În acest scop, spiritul nu trebuie doar să uimească pseudo-cultura, ci trebuie să o ironizeze și chiar să o înspăimânte. El nu trebuie să se retragă, ci trebuie să atace. Cultura reală nu se va contamina niciodată cu indivizi marcați de lăcomie și poftă de prestigiu facil, cu oameni reduși la fiziologie. Indiferent cât muncește, învață și adună, cel care aspiră la cultivarea personalității și a vieții sale, mai ales în interiorul unui astfel de sistem, nu se va apropia niciodată de esența reală a spiritului, ci va rămâne opac față de manifestările lui.

În sfârșit, trebuie să înțelegem că lucrările filosofilor sunt acte de cultură, manifestări ale spiritului, nu bibelouri oferite spre contemplare unor turiști sezonieri cu mintea stearpă. Pentru a ne recâștiga rodnicia și fertilitatea, trebuie să ne trezim din coșmarul materialist, pentru că nimic nu-l înnobilează pe om mai mult decât conștiința divinului lăuntric și nimic nu-l distruge cu mai multă eficiență decât convingerea animalității sale.

2. Despre esența estetică a moralei

ÎN MAJORITATEA CAZURILOR, ETICA MODERNĂ, dar nu numai, concepe moralitatea ca pe o formă obligatorie de comportament. Moralitatea este gândită în termeni opresivi și ca o proprietate a acțiunilor, mai degrabă decât ca o condiție fericită a sinelui uman. Accentul cade pe obligativitate și pe exterior, în detrimentul bucuriei și al interiorului. Astfel, indiferent dacă o întemeiază pe obligații de ordin social, așa cum procedează utilitarismul, sau pe obligații de ordin rațional, așa cum se întâmplă în cazul teoriei imperativului categoric, interpretarea modernă transformă moralitatea într-un factor opresiv. Tirania divină a moralei religioase medievale este astfel transformată în tirania socială a bineului comun sau în cea rațională a imperativului categoric.

Din fericire, în urma revoluției hermeneutice în filosofie, astfel de teorii etice sunt mai greu de susținut, dat fiind faptul că presupun noțiunea compromisă de adevăr discursiv absolut, adevărul discursiv nefiind nici absolut și nici îndoielnic, ci mai degrabă hermeneutic și perspectival. În consecință, regulile morale, forme discursive ale prescripției etice, primesc și ele un caracter asemănător. În contextul acesta, vechea etică a lui Plotin devine surprinzător de actuală. În viziunea sa, moralitatea este o dimensiune intrinsecă